

El Museu del Montsià, gestió del patrimoni etnològic a un museu comarcal i pluridisciplinari

M. Carme Queralt i Tomàs

Tècnica del Museu del Montsià

Introducció

El Museu del Montsià es va fundar l'any 1983 per mitjà d'un conveni signat entre la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament d'Ampostà, dins la dinàmica de renovació museística desenvolupada pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya a través de la Xarxa de Museus Comarcals.

El Museu va néixer, doncs, amb un projecte museològic que el defineix com un museu del temps i l'espai dins els —llavors— nous corrents de la museologia, amb unes funcions pròpies bàsiques que havia de complir: donar una visió global de la natura i de la història de la comarca, que fóra possible confrontar amb la visió oferta des d'altres museus de la Xarxa, i gestionar el patrimoni comarcal, entès globalment, és a dir, com l'herència natural i humana acumulada fins a l'actualitat, per tal de fer possible el retrobament de la població amb el passat i el present de la comarca, i possibilitar-ne així la seva dinamització cultural.

El Museu, comarcal i pluridisciplinari, naixia amb la voluntat de recuperar i de potenciar les importants col·leccions arqueològiques locals existents, integrades principalment pels materials procedents de l'antic Museu Arqueològic Municipal d'Ampostà, creat els anys cinquanta pel Dr. F. Esteve Gálvez amb la col·laboració d'un grup d'aficionats locals, sense desvincular-se, però, d'altres testimonis de l'entorn natural i

humà de la comarca; d'atendre les necessitats de recerca, conservació i difusió del patrimoni comarcal, i d'organitzar activitats culturals que donessin al Museu un caràcter viu i dinàmic al servei de la comarca i dels seus visitants.

Instal·lacions

El setembre de 1984 s'inaugurava la primera fase del Museu a l'edifici de les antigues escoles públiques Miquel Granel·l, obra modernista de l'any 1909 de l'arquitecte tarragoní Ramon Salas, ubicada al Parc Municipal d'Ampostà.

A causa de la manca d'estudis previs sobre el patrimoni natural i, especialment, el patrimoni cultural de la zona i les funcions bàsiques de què hem parlat, s'optà, en el moment de donar contingut museogràfic al projecte, per descriure, de manera didàctica i entenedora, tres aspectes de la comarca, singulars en el conjunt de Catalunya: la seva diversitat i riquesa naturals, els importants vestigis arqueològics derivats del seu poblament i el conreu de l'arròs al delta de l'Ebre. Aquesta problemàtica i la reduïda capacitat física de l'edifici van condicionar el nombre, la temàtica i el contingut de les sales d'exposició permanent del museu: natura, arròs, arqueologia síntesi i arqueologia enterraments.

La Sala de la Natura: presenta la vegetació i la fauna de la comarca en el seu entorn ecològic; un compendi del ric medi natural comarcal que

Camàlics amb sacs d'arròs de 100 kg a la dècada dels anys vint. Fotografia: Andnim. Fons I. Dasso. Museu del Montsià

aplega dues àrees naturals tan importants com el massís dels Ports i el delta de l'Ebre, una de les zones humides més importants de la Mediterrània; sense oblidar el pla de la Galera, el territori de la comarca més poblat històricament.

La Sala de l'Arròs: està dedicada a un dels aspectes, en aquell moment més coneguts, del ric i divers patrimoni etnològic comarcal (la diversitat natural, humana i cultural és una de les principals característiques del patrimoni del Montsià, comarca d'àmbit geogràfic reduït però divers i fronterer): el cultiu de l'arròs.

El reeiximent modern del delta de l'Ebre s'inicià amb la construcció dels canals de regatge —el de la dreta de l'Ebre, l'any 1860, i el de l'esquerra, l'any 1912—, i ha estat centrat en el conreu de l'arròs, activitat que ha tingut una extraordinària importància econòmica a la comarca. La sala mostra les eines i els treballs propis

d'aquest conreu, i reflecteix amb imatges la seva evolució al llarg de més de cent anys. La sala inclou també la reconstrucció d'una barraca, antic habitatge permanent dels pagesos del Delta durant l'etapa de colonització agrícola, i refugi estacional de caçadors i de pescadors de la zona.

L'arròs, un cultiu delicat i especial, va precisar una adaptació local específica de tot l'instrumental agrícola, improvisat i perfeccionat pels mateixos pagesos i artesans de la zona. L'exposició permanent acull eines i arreu de les diverses etapes del conreu tradicional de l'arròs. La comprensió d'aquest procés i de la seva evolució al llarg del temps es fa per mitjà d'un text explicatiu propi per a cadascun dels objectes exposats, i d'una important mostra gràfica que permet comparar, mitjançant imatges en blanc i negre i color respectivament, les tècniques tradicionals —utilitzades des del segle

xix fins a la mecanització del cultiu a la dècada dels anys cinquanta— amb les més modernes tècniques emprades al principi dels anys vuitanta, no gaire diferents de les actuals, si bé menys tecnificades.

La Sala de Síntesi Arqueològica: mostra la cultura material derivada del poblament de la regió del curs inferior de l'Ebre: els caçadors-recol·lectors del paleolític; els primers agricultors i pastors neolític; l'inici de la metal·lúrgia a l'edat del bronze, l'època ibèrica, amb l'augment dels contactes comercials i colonials amb altres pobles de la Mediterrània, i l'etapa romana, amb la influència cultural i la dominació política de Roma.

La Sala d'Enterraments: presenta l'evolució dels costums funeraris d'aquest poblament antic; les restes arqueològiques de les importants necròpolis comarcals són disposades reproduint a mida natural alguns sistemes d'enterrament com ara les sepultures en fossa neolítica a les urnes d'incineració ibèriques.

A més de les sales d'exposició permanent, el Museu es va dotar d'altres instal·lacions i serveis d'acord amb les funcions que havia de desenvolupar i de potenciar: despatxos, sala d'actes i d'exposicions, sales de reserva, biblioteca especialitzada i servei de documentació, laboratori, taller de restauració i laboratori fotogràfic.

Serveis i activitats

Fins avui, el Museu del Montsià ha estat treballant a tres nivells: en la seva formació com a institució museística, en la consolidació d'un marc jurídic i econòmic que possibiliti el seu ple funcionament, en tasques de dinamització social i cultural, que han tingut un paper destacat en una comarca on no existien, quan es va fundar el Museu, infraestructures culturals

permanents que s'ocupessin del patrimoni.

Els primers anys serviren per configurar el que havia de ser la institució. És quan es consolidaren a poc a poc les tres grans àrees del patrimoni a les quals el Museu dedica una atenció especial: la història natural i els patrimonis arqueològic i etnològic. Al mateix temps es formà també un equip de treball bàsic —encara no estable ni permanent— per desenvolupar les tasques de recerca, documentació, conservació-restauració i difusió, necessàriament prioritàries en aquesta etapa.

La mateixa formació del Museu començà per la constitució d'un fons patrimonial per bastir les exposicions permanents del Museu, especialment la sala de natura i la d'etnologia, sense col·leccions prèvies. El fons etnològic s'inicià —com és freqüent— de la mà d'un grup d'amics i d'estudiosos locals preocupats per recollir i conservar testimonis materials de la «cultura popular» de la zona, que volien fer conèixer des del marc que el futur Museu els possibilitava. En incorporar-se la Sala de l'Arròs al projecte museogràfic, l'atenció del grup se centrà en el disseny del contingut de la sala i en els testimonis materials i gràfics que calia aplegar per tal d'il·lustrar la realitat etnològica que es volia mostrar. El Museu s'inaugurà amb un fons etnològic format per dos-cents seixanta-sis objectes, que corresponien —com és també freqüent en col·leccions d'aquest tipus— a la tradició agrícola de la comarca.

Avui, la formació d'una mostra etnogràfica significativa suficientment completa de les maneres de vida pròpies d'una comarca —el seu patrimoni etnològic— requereix un fons no només material sinó també oral i documental, fet amb base científica. El fons etnològic del Museu està integrat actualment per mil dos-cents objectes

Aspecte de la Sala de l'Arròs i detall de l'interior de la barraca. Fotografia: Imatge 78. Museu del Montsià

d'àmbit temàtic divers (món mariner, activitats de muntanya, vida domèstica, religió popular, costums festius), amb la seva corresponent documentació, informació complementària que permet conèixer el context històric que ha produït, utilitzat i arraconat els objectes, i per més de dos-cents documents sonors i d'història oral, majoritàriament obtinguts per mitjà d'enregistraments de camp; l'arxiu d'imatges compta també amb un gran nombre —gairebé dos milers— de documents relacionats amb diversos aspectes de la vida i de la identitat individual i col·lectiva de la comarca.

La professionalització que ha representat la incorporació d'una antropòloga a l'equip tècnic ha permès al Museu donar les primeres passes en la gestió global del patrimoni etnològic comarcal, gestió que passa per la seqüència següent: recerca, conservació, difusió i restitució d'aquest patrimoni.

La manca de pressupost i de personal no ha permès encara la realització sistemàtica de campanyes de recopilació de materials etnogràfics significatius —excloent-ne alguns pocs casos puntuals— per la qual cosa el Museu ha centrat els esforços en la creació d'una metodologia que garanteixi una documentació específica del patrimoni etnològic conservat. Així, ha editat una fitxa de documentació per a material etnogràfic pròpia —com ho ha fet també en el cas del patrimoni natural— i ha elaborat documentació diversa adaptada a l'equip de treball i a la realitat comarcal: un qüestionari d'entrada que recull la història de l'objecte en el moment del seu ingrés al Museu en relació amb una enquesta oral, un registre provisional d'entrada de material etnològic encara no documentat, i diverses fitxes de camp de temàtica específica; també ha treballat en l'adaptació de la documentació re-

lativa a la conservació de patrimoni etnogràfic, i en la seva restauració al mateix museu, per una tècnica restauradora i un equip auxiliar.

En relació amb la documentació podem esmentar també l'actual participació del Museu en el programa DAC (Documentació Assistida de Col·leccions), creat pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona per informatitzar les dades documentals del patrimoni moble dels museus catalans, com un dels museus pilot dels àmbits d'història natural, arqueologia i etnologia.

A partir del 1989 s'inicien les primeres recerques de camp que es fan al Montsià a nivell de tot l'àmbit comarcal amb rigor científic i metodologia etnològica; organitzades pel Museu, foren fetes per personal contractat i per col·laboradors del Museu. Els temes, artesanía, malnoms, arquitectura popular i joguines tradicionals, s'han anat traduint en activitats com ara l'exposició itinerant *Artesans del Montsià*, el fitxer *Malnoms d'Amposta* o el taller didàctic *Els joguets dels iaos*.

Les activitats de difusió i de restitució del patrimoni etnològic comarcal no han estat sempre, però, directament lligades a la recerca i a la documentació en sentit estricte: es tracta d'actuacions molt diverses, associades de vegades a altres serveis, àmbits i activitats del Museu, i adreçades als diversos públics i usuaris: itineraris i visites comentades tant al Museu com a indrets d'interès històric o natural (*Coneguem el Delta de l'Ebre. Itinerari amb bicicleta*), exposicions itinerants no pròpies (*La producció de calç al Montsià, ahir*), maquetes i material didàctic, cursos d'estiu (*L'arqueologia i l'etnologia comarcal com a recurs didàctic per a la renovació pedagògica*), reunions d'estudiosos (XXXVII Assemblea Intercomarcal d'Es-

tudiosos), publicacions (*Informatiu del Museu del Montsià*), el llibre *De la falç a la recol·lectora*), conferències (cicle *Temes de cultura tradicional*), programes de ràdio, etc.

Paral·lelament, altres activitats i serveis del Museu com ara el préstec de material, l'assessorament tècnic, la cessió de la sala d'actes per a activitats d'interès general, les mostres d'art o les exposicions culturals de temàtica diversa mantenen l'important paper dinamitzador del Museu i la seva acció global.

Una nova etapa

Des de fa uns quants anys, l'equip tècnic del Museu està desenvolupant una proposta per a la segona fase del Museu, un projecte —l'avantprojecte del qual ja està redactat— que amplia les instal·lacions, els equipaments i els serveis del Museu i dona nous continguts a les seves activitats, per tal de proporcionar un seguit de serveis d'utilitat per a la comarca dins les noves estratègies turístiques i culturals de la zona.

Els estudis previs que mancaven en el moment de la creació del Museu i que, sens dubte, haurien permès donar una visió més exacta de la comarca, s'han fet en part, de manera que ara és possible plantejar una gestió més integral del patrimoni natural i cultural del Montsià. En aquest sentit, l'exposició *El Delta de l'Ebre. Memòria d'un medi, espai d'uns homes* pot representar un pont entre totes dues etapes.

El traspàs de competències i de funcions de la Generalitat de Catalunya al Consell Comarcal del Montsià, realitzat l'any 1992 d'acord amb les disposicions de la Llei de museus, i la recent constitució, entre el Consell Comarcal del Montsià i l'Ajuntament d'Amposta, del Consorci del Museu Comarcal del Montsià, obren sens dubte una nova etapa, que ha de permetre donar un nou impuls a la gestió del Museu.

Ambient de treball al Taller de Restauració. Fotografia: J. Colomé. Museu del Montsià

Taller didàctic Els joguets dels iaos. Fotografia: D. Barberà. Museu del Montsià

